

Model osvojování

setkání zástupců KÚ OSPOD a NNO
7. 6. 2018

Historie adopcí a legislativa

- 1811 – Všeobecný občanský zákoník: adopce jako soukromoprávní institut, zajišťující pokračování rodové linie a dědice
- 1928 - zákon o osvojení: **adopce** nadále hlavně **nástrojem získání nástupce a zajištění rodové a majetkové kontinuity**
- adopce v kompetenci Zemského ústředí péče o mládež a okresních péčí o mládež
- 1947 – zrušeny organizace péče o mládež i okresní péče o mládež
- 1949 – zákon o právu rodinném: **prospěch dítěte** jako **podmínka osvojení**
- 50. léta – zrušena pěstounská péče
- 1952 – zákon o sociálně právní ochraně mládeže
 - **upřednostnění kolektivní náhradní péče před náhradní péčí rodinnou**
 - osvojení jen do takové rodiny, která bude skýtat „**záruku, že dítě bude vychováno k lásce k lidově demokratickému státu**“ (zákon č. 69/1952: § 9)
- ale k adopcím nadále docházelo: z rušené pěstounské péče a později z rozvíjející se péče ústavní
- 1958 – usnadnění adopcí: přesnější vymezení adopce bez souhlasu rodičů, zavedení nezrušitelného osvojení

Historie adopcí a legislativa

- konec 50. let - dětské domovy byly přeplněné + formující se „dětská otázka“ (Damborská; Matějček)
- 1963 – Psychická deprivace v dětství (Matějček, Langmeier): dětské domovy nezajišťují vhodné emocionální prostředí pro děti
- 1963 – nový zákon o rodině: přisoudil rodině důležitou úlohu, zavedl možnost svěření dítěte „do výchovy jiného občana než rodiče, který poskytuje záruku jeho řádné výchovy“ (zákon č. 94/1963 Sb.: § 45)
- mohutný rozvoj ústavní péče (1.500 lůžek v r. 1948, 20.000 v r. 1965)
- ústavy prostředkem úlevy pro rodiny, řešením pracovních, bytových, finančních obtíží
- komunistické zákony požadující po rodině výchovnou službu státu přinesly i opak: vzniklá ústavní zařízení vykonávala v jistém ohledu výchovnou službu pro rodiče, aniž by to z právního hlediska mělo dopad na celistvost rodiny
- 60. léta - kritika rodičů, pracovníků oddělení péče o mládež, kojeneckých ústavů či soudů (které rodiče nezbavovaly rodičovských práv) za zbytečné držení dětí v ústavech
- **osvojení se začalo výslovně propojovat se zájmy dětí strádajících v ústavech a s jejich potřebou „citové výchovy“**

Osvojování a potřeba změny

- SNRP se dlouhodobě věnuje podpoře a rozvoji NRP a práci s adoptivní rodinou.
- V roce 2013 Novela zákona o sociálně-právní ochraně, zajištěn systém financování a podpory PP.
- Od 1.1.2014 NOZ změna statusu adopce na formu rodičovství bez podpory sociálně-právních orgánů.
- Současná praxe poukazuje na závažné problémy s procesem osvojování.
- SNRP realizuje projekt CPNR II, ve spolupráci s Centrem podpory o.p.s., podpořeného Nadací Sirius. Věnovali jsme se analýze historie i současnosti nejen v ČR, ale i v Dánsku, Anglii a Rakousku. Výstupem jsou výzkumné zprávy z těchto zemí, zmapování situace v jednotlivých krajích a právní analýzy legislativ zmíněných zemí.

Pracovní skupina

- Věduna Bubleová – socioložka, ředitelka SNRP
- Pavel Biskup – pediatr, ředitel Dětského centra ve Stránčicích
- Ondřej Bouša – psycholog, ÚMPOD
- Jana Klinecká – sociální pracovnice, Vedoucí odd. sociální péče Magistrátu HMP
- Jan Paleček - sociolog
- Helena Svobodová – soudkyně opatrovnického soudu
- Hana Pazlarová – pedagožka, katedra sociální práce FF UK
- Hana Nová – soudkyně opatrovnického soudu
- Filip Vyskočil – právník
- David Kocman - sociolog
- Alena Vávrová – sociální pracovnice SNRP

Výstup pracovní skupiny

Dokument „Model osvojování“

1. Osvojování a potřeba změny
 - 1.1 Souvislosti vzniku modelu osvojování
 - 1.2 Podněty pro modelování rámce a procesu osvojování
2. Problémy a navrhovaná opatření
 - 2.1 Celkový rámec osvojování
 - 2.2 Proces osvojování
3. Model osvojování
 - 3.1 Model celkového rámce osvojování
 - 3.2 Model procesu osvojování
4. Závěr

Dokument ke stažení na www.nahradnirodina.cz

Problémy a opatření

PROBLÉM: Nejasný smysl osvojení.

- Neexistuje jasná státní politika osvojování.
- Chybí veřejná debata o smyslu adopcí.
- Adopce není institut NRP.
- V praxi jde často o hledání „dítěte pro rodiče“
- Nedaří se osvojovat děti se zdravotním postižením a děti z menšin.

OPATŘENÍ: Definovat smysl osvojení primárně jako naplnění zájmů a potřeb dítěte.

- *V zákoně definovat osvojení jako nástroj / jeden ze způsobů sociálně-právní ochrany.*
- *Doplnit § 794 („Osvojením se rozumí přijetí cizí osoby za vlastní“) následujícím textem: „... a vytvoření vhodného náhradního rodinného prostředí pro děti, které nemohou zůstat v péči biologických rodičů.“*
- *V zákoně definovat otevřené adopce.*
- *Primárně naplňovat zájmy a potřeby dítěte a současně respektovat zájem osvojitelů, kterým je naplnění rodičovských potřeb.*

Problémy a opatření

PROBLÉM: Systém je roztržštěný.

- MPSV spravuje OSPOD, sociální služby a ZDVOP.
- MŠMT spadají DDÚ, DD, VÚ a DDŠ.
- MZ patří KÚ a DD pro děti do tří let věku.
- Metodické vedení MPSV nefunguje dostatečně, jednotlivé kraje si vytvářejí vlastní systém a metodiky.

OPATŘENÍ: Sjednotit systém.

- *Sloučit NRP pod MPSV, odbor pro NRP.*

PROBLÉM: Roztržštěnost právních úprav.

- Adopci se věnují zákony: NOZ, ZSPOD, zákon o registrovaném partnerství.

OPATŘENÍ: Sjednotit legislativu.

- *Osvojení by mělo být řešeno v jednom zákoně.*

Setkání je financováno Nadací Sirius.

Problémy a opatření

PROBLÉM: Dochází k obcházení systému osvojování

- V krajích se liší doba procesu osvojování.
- Část adopcí se odehrává do značné míry mimo dohled OSPOD /přímá adopce/ a primárně v zájmu osvojitelů. /obchod s dětmi/
- V krajních případech je systém obcházen tak, že se zájemce o osvojení nepravdivě prohlásí za otce dítěte a dohodne se s matkou, že se dítěte vzdá. /obchod s dětmi/

OPATŘENÍ: Předcházet obcházení systému

- *Začlenit tzv. přímé adoptce do systému osvojování a sociálně-právní ochrany, tak aby pro jejich účastníky platila stejná nebo obdobná pravidla jako pro ostatní žadatele o adopci.*
- *Zrychlit proces osvojování (přípravy, schvalování a zprostředkování) pro žadatele o osvojení.*
- *Nabízet výhody účasti v systému (podpora osvojitelských rodin v procesu výchovy).*
- *Legislativně upravit náhradní mateřství.*

Proces osvojování - schéma

• **Vstup dítěte do procesu**

• **Soudní řízení o umístění dítěte mimo rodinu**

• **Intervence OSPOD a pověřených osob**

• **Vstup budoucích osvojitelů do procesu**

• **Přípravný kurz a posuzování žadatelů a zařazení do evidence žadatelů**

• **Párování**

• **Soudní řízení o umístění do péče před osvojením**

• **Soudní řízení o osvojení**

• **Výchova v osvojitelské rodině**

Proces osvojení: problémy a opatření

VSTUP DÍTĚTE DO PROCESU

PROBLÉM

- Souhlas s osvojením musejí rodiče podávat u soudu.
- Na odvolání souhlasu je lhůta 3 měsíce, což v rozporu se zájmem dítěte proces zdržuje.
- Matka pod 16 let nemůže dát souhlas s osvojením (§ 81 I NOZ).

OPATŘENÍ

- *Uzákonit možnost podat souhlas s osvojením také na OSPOD, matrice či u notáře.*
- *Lhůtu na odvolání souhlasu s osvojením zkrátit pouze na 1 měsíc.*
- *Změnit formulaci zákona v § 81 I NOZ na: „Je-li toho schopna podle stupně své inteligenční a mravní způsobilosti, může dát souhlas i matka mladší 16 let.“*

Proces osvojení: problémy a opatření

SOUDNÍ ŘÍZENÍ A ROZHODNUTÍ O UMÍSTĚNÍ DÍTĚTE MIMO RODINU

PROBLÉM

- Malé děti jsou stále umisťovány do ústavů.

OPATŘENÍ

- *Uzákonit spodní věkovou hranici (7 let) pro umístění dětí do ústavů.*

INTERVENCE OSPOD A POVĚŘENÝCH OSOB

PROBLÉM

- Nedostatečná sanace biologické rodiny.
- Sanace nemá jasně stanovená pravidla.

OPATŘENÍ

- *Pověřené osoby mají v popisu práce intenzivní sanační práci s biologickou rodinou, hledají možnosti, jak dítě u rodičů udržet.*
- *Stanovit lhůty, dokdy má sanace se záměrem návratu dítěte do rodiny probíhat, aby to ještě bylo v zájmu dítěte.*

Proces osvojení: problémy a opatření

VSTUP BUDOUCÍCH OSVOJITELŮ DO PROCESU

PROBLÉM

- Budoucí osvojitelé, kteří dostanou od biologických rodičů tzv. adresný souhlas, tj. souhlas, nejsou zařazeni do evidence žadatelů.
- Někdy také dochází ke skrytému osvojování cizí osobou prohlášením zájemce o osvojení – muže – za biologického otce.
- V některých případech jde pravděpodobně i o obchod s dětmi, kdy si budoucí osvojitelé dohodnou s biologickými rodiči adresný souhlas, resp. prohlášení otcovství, za úplatu.
- Ve všech výše uvedených situacích se nerespektuje zájem dítěte, osvojení se neděje primárně kvůli dítěti.

OPATŘENÍ

- *Budoucí osvojitelé, kteří dostanou adresný souhlas k osvojení od biologických rodičů, musejí rovněž podat žádost o zařazení do evidence žadatelů.*

Proces osvojení: problémy a opatření

PŘÍPRAVNÝ KURZ A POSUZOVÁNÍ ŽADATELŮ A ZAŘAZENÍ DO EVIDENCE ŽADATELŮ

PROBLÉM

- Různá kvalita příprav (v každém kraji je to jinak – obsah i forma).
- Chybí povinné přípravy žadatelů o další dítě.
- Chybí financování (krajů) na přípravy.
- V případě souhlasu „k osvojení dítěte předem s určením pro určitou osobu jako osvojitele“ (zákon č. 359/1999 Sb., § 20) osvojitelé přípravou vůbec neprojdou.
- Nejasná kritéria výběru osvojitelů.
- Různé systémy posuzování žadatelů o adopci.
- Dlouhé čekací doby na posuzování, přípravy a schválení výběru.

Proces osvojení: problémy a opatření

PŘÍPRAVNÝ KURZ A POSUZOVÁNÍ ŽADATELŮ A ZAŘAZENÍ DO EVIDENCE ŽADATELŮ

OPATŘENÍ

- *Zavést závazný „Standard kvality příprav a posuzování“.*
- *Zastřešující orgán (MPSV) metodicky vede psychology a sociální pracovníky pro oblast adopcí a garantuje kvalitu příprav a posuzování.*
- *Přípravu a posuzování provádět i u žadatelů o další dítě, a to s ohledem na individuální potřeby těchto žadatelů.*
- *Přípravu a posuzování provádět i u osvojitelů určených předem rodiči dítěte (tj. v případě tzv. adresného souhlasu).*
- *Zavést celostátní systém financování příprav.*
- *Zavést závazné termíny na přípravy, posuzování a schvalování osvojitelů.*

Proces osvojení: problémy a opatření

PÁROVÁNÍ

PROBLÉM

- Chybí celostátní úroveň zprostředkování osvojení.
- V případech tzv. adresného souhlasu má sice biologický rodič povinnost o předání dítěte informovat OSPOD, OSPOD však nemá povinnost provést šetření v rodině.

OPATŘENÍ

- *Zprostředkování osvojení probíhá na krajské i na celostátní úrovni (zajišťuje MPSV).*
- *Zřídit centrální registr žadatelů o osvojení, přístupný i z jednotlivých krajů.*
- *Zřídit centrální registr dětí k osvojení, přístupný i z jednotlivých krajů.*
- *V případě adresného souhlasu provede OSPOD v rodině zájemců o osvojení šetření a rodinu dále monitoruje.*

Proces osvojení: problémy a opatření

SOUDNÍ ŘÍZENÍ O UMÍSTĚNÍ DO PÉČE PŘED OSVOJENÍM

PROBLÉM

- Dlouhá lhůta pro vyslovení nezájmu v § 820 NOZ (celkem 6 měsíců).
- Péče „pečující osoby“ není podle § 953 NOZ péčí před osvojením, to však odporuje úmyslu zákonodárce; paragraf je nadbytečný.
- Některé soudy se brání umístování do péče zájemců o osvojení předběžným opatřením.
- Doba rozhodování o umístění do péče před osvojením se liší soud od soudu, a také v závislosti na úrovni spolupráce OSPOD se soudem.

OPATŘENÍ

- *Lhůtu pro vyslovení nezájmu zkrátit na 3 měsíce (§ 820 NOZ).*
- *Zrušit § 953 NOZ o svěření dítěte do osobní péče pečující osoby.*
- *Sjednotit judikaturu ohledně umístování do péče zájemců o osvojení předběžným opatřením; žádosti o umístování do péče zájemců o osvojení předběžným opatřením musí orgány SPOD náležitě připravovat.*
- *Stanovit lhůty, resp. upravit zákon tak, aby proběhlo soudní řízení do půl roku od umístění mimo rodinu.*

Proces osvojení: problémy a opatření

SOUDNÍ ŘÍZENÍ O OSVOJENÍ

PROBLÉM

- Opatrovník jmenovaný pro udělení souhlasu s osvojením (§ 821, odst. 2 NOZ):
 - protahuje proces osvojování;
 - není jasné, pro koho by měl být, čí má hájit zájmy (dítě už opatrovníka má);
 - může zcela zablokovat osvojení proti zájmu dítěte.
- Osvojení se stává po 3 letech automaticky nezrušitelné. Lhůta 3 let nemá žádné opodstatnění.

OPATŘENÍ

- *Odstranit § 821 NOZ (opatrovník jmenovaný pro udělení souhlasu s osvojením).*
- *Dítě nad 12 let má mít právo odvolat svůj souhlas ve stejné lhůtě jako adoptivní rodiče.*
- *Vést veřejnou a odbornou debatu o zrušitelnosti a nezrušitelnosti osvojení s ohledem na zájmy dítěte a koncept trvalosti péče.*

Proces osvojení: problémy a opatření

VÝCHOVA V OSVOJITELSKÉ RODINĚ

PROBLÉM

- Chybí postadopční (zdravotní a psychosociální) služby.
- Chybí systém informování dětí o jejich biologické rodině.
- Osvojitelé někdy neinformují děti o tom, že jsou osvojené, nevědí, jak na to, nebo nechtějí.
- V legislativě, ale i ve veřejné debatě absentuje téma otevřených adopcí.
- Pedagogové a zdravotníci se neorientují v otázkách náhradní rodinné péče.

Proces osvojení: problémy a opatření

VÝCHOVA V OSVOJITELSKÉ RODINĚ

OPATŘENÍ

- *Stanovit a zavést povinný monitoring (pravidelné podpůrné konzultace) osvojitelských rodin.*
- *Zřídit krajská interdisciplinární centra pro rodiny s dětmi v náhradní rodinné péči:*
 - *širší a dostupná nabídka postadopčních služeb;*
 - *návaznost PAS na přípravy;*
 - *poradenství pro dospělé osvojeence.*
- *Pracovat s biologickou rodinou i poté, co bylo dítě osvojeno.*
- *Zavést centrální systém schraňování informací o biologické rodině.*
- *Zajistit, aby děti byly vhodným způsobem informovány o tom, že jsou osvojené.*
- *Vést veřejnou a odbornou debatu o otevřených adopcích.*
- *Zajistit, aby se k pediatrům dostala informace o tom, že dítě v jejich péči je osvojené.*
- *Vzdělávat pedagogy a zdravotnické pracovníky v problematice NRP.*

Výchozí principy pro tvorbu modelu

Model vychází ze čtyř principů:

1. Smyslem osvojení je primárně naplnění zájmů dítěte.
2. Osvojení je jedním ze způsobů sociální-právní ochrany, jak dítěti zajistit trvalé rodinné prostředí.
3. Pravidla sociálně-právní ochrany se vztahují na všechny případy osvojení.
4. Osvojení je celoživotní proces, který nekončí právním aktem osvojení.

Model celkového rámce osvojování

Smyslem osvojení je primárně naplnění zájmů a potřeb dítěte, které nemohlo zůstat v péči biologických rodičů

- Osvojení je nástroj / jeden ze způsobů sociálně-právní ochrany, používaný pro nalezení a vytvoření trvalého rodinného prostředí pro děti, které ani po intenzivní snaze o sanaci rodiny nemohou zůstat v péči svých biologických rodičů.
- Tento nástroj využívá a respektuje zájem osvojitelů, kterým je naplnění rodičovských potřeb, zároveň jejich potřeby a zájem neupřednostňuje před potřebami a zájmem dítěte.

System osvojování je efektivní

- Proces je maximálně rychlý, vede k co nejvčasnějšímu nalezení vhodného trvalého řešení pro dítě.
- Nabízí a poskytuje podporu osvojitelským rodinám.
- Monitoruje vývoj osvojitelské rodiny.
- Nabízí a poskytuje podporu biologickým rodinám, které daly souhlas k osvojení nebo jejichž dítě bylo odebráno a osvojeno.

Setkání je financováno Nadací Sirius.

Model procesu osvojování

Vstup dítěte do procesu

- Souhlas na OSPOD, matrice či u notáře.
- Zkrátit lhůtu na odvolání souhlasu na 1 měsíc.

Soudní řízení o umístění

- Uzákonit spodní věkovou hranici 7 let pro umístování do ústavů.

Intervence OSPOD a PO

- Intenzivní sanace, stanovit lhůty.
- Vyhodnocení situace do 1 měsíce a druhé do 3 měsíců.

Vstup osvojitelů do procesu

- Budoucí osvojitelé i ti s adresným souhlasem musí podat žádost o zařazení do evidence.

Přípravné kurzy a posuzování

- Zavést standardy kvality, vztahují se na všechny budoucí rodiče.
- Zavést závazné termíny na přípravy, posuzování a schvalování osvojení.
- Centrální evidence přípravných kurzů.

Model procesu osvojování

Párování

- Zprostředkování probíhá na krajské i celostátní úrovni, UMPOD.
- Zprostředkování neprovádí OSPOD, ale vždy provede v rodině šetření.
- Existuje centrální registr žadatelů a dětí k osvojení.

Soudní řízení o umístění do péče před osvojením

- Započne do půl roku od umístění dítěte mimo rodinu.
- Při adresném souhlasu proběhne až řízení o osvojení po 6 měsících.

Soudní řízení o osvojení

- Započne za půl roku od umístění dítěte do péče před osvojením.
- Při adresném souhlasu se počítá doba péče před osvojením, ale zájemci musí projít přípravou a posouzením.

Výchova v osvojitelské rodině

- Pravidelný kontakt osvojitelských rodin s OSPOD či NNO.
- Zavést postadopční služby.
- Centrální systém o informacích o biologické rodině.
- Nalézt vhodné způsoby informování dětí o osvojení.

Otázky k diskusi

- Má být osvojení nástrojem sociálně-právní ochrany dětí?
- Má osvojení blíže k pěstounské péči nebo rodině vzniklé přirozenou cestou?
- Má být zaveden a financován postadopční servis?
- Má být povinný či dobrovolný monitoring osvojitelských rodin?
- Jak zamezit obcházení systému adopcí, obchodu s dětmi?
„Hledat rodinu pro dítě.“

DĚKUJEME ZA POZORNOST

Jan Paleček a Věduna Bubleová

www.nahradnirodina.cz, sekce Služby, Vzdělávání